

Małgorzata Dągiel

Sprawozdanie z Międzynarodowej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej: W świetle i cieniu idei Jana Jakuba Rousseau : Uniwersytet Gdański, 6–7 października 2014 r

Problemy Wczesnej Edukacji/Issues in Early Education 10/3(26), 145-152

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Dągiel

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
mdag@uwm.edu.pl

Małgorzata Kowalik-Olubińska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
malgorzata.olubinska@uwm.edu.pl

**Sprawozdanie z Międzynarodowej Interdyscyplinarnej
Konferencji Naukowej:
W świetle i cieniu idei Jana Jakuba Rousseau.
Uniwersytet Gdański, 6–7 października 2014 r.**

W dniach 6 i 7 października 2014 roku Zakład Badań nad Dzieciństwem i Szkołą Instytutu Pedagogiki Uniwersytetu Gdańskiego zorganizował Międzynarodową Interdyscyplinarną Konferencję Naukową pt. *W świetle i cieniu idei Jana Jakuba Rousseau*. Honorowy patronat nad całością objął Prezydent Miasta Gdańska Paweł Adamowicz i Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Gdańskiego prof. dr hab. Bernard Lammek. Miejscem obrad był Wydział Nauk Społecznych UG.

Rousseau należy do kręgu tego typu twórców, których idee, redefiniowane krytycznie, nadal są nośne i twórcze nie tylko dla współczesnych pedagogów, ale także szerzej – dla przedstawicieli innych nauk społecznych i humanistycznych, a nawet prawnych. Dostrzeżenie tego faktu stało się inspiracją dla Pomysłodawców i Organizatorów gdańskiej konferencji: prof. zw. dr hab. Doroty Klus-Stańskiej, prof. zw. dr hab. Ewy Szatan i dr. Wojciecha Siegienia do zaproszenia badaczy z kraju i z zagranicy zainteresowanych postacią i dorobkiem J.J. Rousseau.

Intencją Organizatorów było skupienie uwagi na postaci i ideach Jana Jakuba Rousseau, zamysł ten został określony w zaproszeniu w następujący sposób: *Genewski filozof i pedagog miał kluczowy wpływ na kształtowanie się nowoczesnej myśli pedagogicznej. Wychodzimy dodatkowo z założenia, że idee Jana Jakuba Rousseau definiują w dużej mierze do dzisiaj potoczne myślenie o dzieciach i ich rozwoju, wychowaniu i zdrowiu czy jakości życia. Rekonstrukcja wielokierunkowego wpływu J.J. Rousseau na współczesność wymaga interdyscyplinarnej refleksji*¹.

Interdyscyplinarność ujawniała się w trakcie obrad i w wydarzeniach towarzyszących. W obradach wzięli udział przedstawiciele pedagogiki, psychologii, antropologii, historii, filozofii, literaturoznawstwa, nauk prawnych, nauk o sztuce, a także medycyny i informatyki. Już na wstępie konferencji uczestnicy mieli okazję obejrzeć happening w realizacji

¹ http://wczesnaedukacja.edu.pl/wp-content/uploads/2014/03/Zaproszenie_Konferencja_JJR.pdf.

uczniów I Liceum Ogólnokształcącego w Kartuzach, skupionych w Centrum Inicjatyw Edukacyjnych w Kartuzach. Przygotowaniem uczniów zajęły się: Anna Dereń, Martyna Plicht, Agnieszka Pacocha. To lekkie, kunsztowne wydarzenie artystyczne, nawiązujące do epoki Rousseau, połączone z wystawą prac fotograficznych, stanowiło interesujące wprowadzenie do dociekań naukowych.

Uroczystej inauguracji konferencji oraz powitania przybyłych gości dokonała prof. UG, dr hab. Beata Pastwa-Wojciechowska, Dziekan Wydziału Nauk Społecznych. W imieniu Prezydenta Miasta Gdańska głos zabrała Anna Kieturakis z Wydziału Rozwoju Społecznego Urzędu Miasta, koordynator współpracy kulturalno – edukacyjnej z zagranicą. Część oficjalną zakończyło wystąpienie prof. UG, dr hab. Sławomiry Sadowskiej, Dyrektor Instytutu Pedagogiki UG.

Na całość dwudniowej konferencji złożyły się trzy sesje obrad plenarnych oraz cztery sekcje. Pierwszej sesji plenarnej, złożonej z trzech referatów, przewodniczył prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak. Prof. Irina Manokha (East European Institute of Psychology, Kijów) dowodziła w swoim wystąpieniu *Jean-Jacques Rousseau and his ideas in the spectrum of pressing challenges of our time* prawdziwości tezy, zgodnie z którą idee głoszone przez J.J. Rousseau nie straciły na znaczeniu w czasach nam współczesnych. Szczególną uwagę Autorka zwróciła na ideę wychowania naturalnego, wychowania, w którym uwzględnia się trzy kluczowe elementy, a mianowicie naturę ucznia, „kochającego naturę” nauczyciela oraz naturalny sam w sobie proces kształcenia i wychowania. Powiązanie procesu edukacyjnego z indywidualnym rozwojem (naturą) dzieci stanowi w dalszym ciągu jedną z kluczowych kwestii podejmowanych przez współczesną pedagogikę. Przywołana tu idea znajduje także odzwierciedlenie w dążeniu do nadawania procesowi edukacyjnemu takiego kształtu, w którym relacje między nauczycielem i uczniami pozbawione są przemocy i w którym zapewnia się uczniom możliwość rozwijania zdolności do niezależnego eksplorowania świata oraz poszukiwania sposobów efektywnego funkcjonowania w nim.

Przedmiotem uwagi prof. dr hab. Doroty Żołędź-Strzelczyk (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu) była znajomość dzieła J.J. Rousseau „Emil, czyli o wychowaniu” w osiemnastowiecznej Polsce. Odwołując się do tekstów źródłowych, takich jak pisma i dokumenty Komisji Edukacji Narodowej, listy i pamiętniki polskiej arystokracji, Autorka stawia tezę, iż recepcja „Emila”, wydanego w 1762 roku, znalazła odzwierciedlenie w praktyce wychowania dziecka zgodnie z jego naturą, w naturalnym środowisku i naturalnymi metodami. Do szybkiego upowszechnienia idei Rousseau przyczyniła się znajomość języka francuskiego w kręgach arystokratycznych Rzeczypospolitej Obojga Narodów.

Obrady pierwszej sesji zamykał prof. Ivan Radish (Rosyjski Uniwersytet „Drużby Narodów”, Moskwa), który zaprezentował referat poświęcony biorytmom i ich związkom z jakością życia jako wątkiem mającym swoje korzenie w koncepcji życia zgodnego z naturą.

Prof. Elena Belavol (Moskiewski Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny) przewodniczyła drugiej sesji plenarnej tego dnia. Jako pierwsza zabrała głos prof. Natalja Karabush-

chenko (Rosyjski Uniwersytet „Družby Narodów”, Moskwa). Referentka w wystąpieniu pt. *Элитизирующая среда вуза (по следам воспитательной системы Жан-Жака Руссо)* skoncentrowała swoją uwagę na problemie budowania na wyższej uczelni środowiska sprzyjającego samorealizacji i samokształceniu studentów, tworzącego warunki pozwalające na dokonywanie przez nich oceny swojej osoby i jakości podejmowanych przez siebie działań. Proces dydaktyczno-wychowawczy powinien obejmować trzy zasadnicze, kluczowe z punktu widzenia rozwoju studentów, sfery: twórczego działania, kompetencji i osobowości. Niezwykle istotną rolę w tworzeniu środowiska uczenia się studentów pełni, zdaniem Autorki, nauczyciel, który winien wychodzić naprzeciw potrzebom studentów, harmonijnie integrować informacyjno-kształcąco-wychowawczą przestrzeń szkoły wyższej, być wysoko kwalifikowanym specjalistą, żywo reagującym na wyzwania współczesności.

Rousseau i Korczak – na tropach związków i przeciwności, taki tytuł nosiło wystąpienie prof. UWM dr hab. Marzenny Nowickiej (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie). Poglądy pedagogiczne J.J. Rousseau stały się podstawą naturalizmu pedagogicznego, który zainspirował twórców ruchu Nowego Wychowania. Przedstawicielem tego ruchu był wybitny polski pedagog Janusz Korczak. Podobieństwa i różnice w poglądach obu twórców koncepcji dziecka i dzieciństwa, poprzedzone porównaniami biograficznymi, ukazała Autorka, odwołując się do ustalonych przez siebie kategorii, w odniesieniu do tekstu „Emila” oraz wybranych dzieł Korczaka.

Doktor Oleksandr Melnyk (z Ukraińskiej Akademii Nauk Pedagogicznych w Kijowie) skupił uwagę słuchaczy na związku *przeżywania* i *racjonalności* w procesie rozwoju człowieka, prezentując referat pt. *Реалізація ідеї Ж.-Ж. Руссо про взаємозв'язок чуттєвого і раціонального в розвитку особистості в сучасній психолого-педагогічній науці*. Powiązał w ten sposób wybrane idee rozwojowe z rozwiązaniami oświatowymi na Ukrainie.

Dalsze obrady tego dnia miały miejsce w dwu równoległych sekcjach. Sekcji I przewodniczyła prof. UG dr hab. Maria Szczepska-Pustkowska. Wystąpieniem, które otwierało obrady tej sekcji, był referat prof. zw. dr hab. Doroty Klus-Stańskiej (Uniwersytet Gdański) pt. *Wyjść poza reżim imperatywu rozwojowego. Między inspiracjami Rousseau a wpływem myśli Foucaulta na współczesne studia nad dzieciństwem*. Autorka przedstawiła kluczowe w rozumieniu dziecka i dzieciństwa (ujawniające się w praktykach edukacyjnych) kategorie *rozwoju* i *jakości* jego zapewniania w świetle najnowszych podejść psychologii krytycznej i pedagogiki poststrukturalnej. Analiza rozpięta między naturalizmem J.J. Rousseau i jego rozwinięciami a wybranymi współczesnymi sposobami odnośnienia myśli M. Foucaulta do dzieciństwa i wczesnej edukacji, zaowocowała ukazaniem pojęcia *rozwoju* jako „skonstruowanego kulturowo, kolonizującego nasze myślenie o najwcześniejszym okresie życia, dyskursywnego, nadużywanego i potencjalnie opresyjnego” (D.K.-S.). Przyjęcie tezy o nieoczywistości pojęcia rozwoju stało się podstawą dla prof. Doroty Klus-Stańskiej do wskazania nowych paradygmatów studiów nad dzieciństwem i nowych form relacji dziecko – dorosły w instytucjach edukacyjnych. W konkluzji Autorka stawia kluczowe pytanie, czy w ogóle należy mówić o rozwoju i czy coś takiego, jak rozwój istnieje.

Do związków idei J.J. Rousseau ze współczesnymi problemami edukacji i wychowania nawiązała mgr Ludmyła Hrycenok (Instytut Problemów Wychowania Ukraińskiej Akademii Nauk Pedagogicznych, Kijów).

Śród przywoływanych w trakcie obrad tekstów Jana Jakuba Rousseau często sięgano do jego „Wyznań”, interpretując ten tekst z różnej perspektywy, czego przykładem może być wystąpienie dr. Wojciecha Siegienia (Uniwersytet Gdański) pt. *Pisarstwo i masochizm Jana Jakuba Rousseau. „Wyznania” jako patobiografia rozwojowa*. Analiza „Wyznań” pozwoliła Autorowi na postawienie tezy o *perwersji seksualnej* Rousseau i jej połączeniu z pisarstwem autora, rozumianym jako rodzaj ekspresji oraz podtrzymywanie przeżyć erotycznych.

Do oświeceniowej tradycji teoretyzacji natury, z podkreśleniem różnic w rozumieniu natury przez J.J. Rousseau nawiązała prof. UG dr hab. Lucyna Kopciwicz (Uniwersytet Gdański) w wystąpieniu zatytułowanym *Dyskursy natury. J.J. Rousseau w odczytaniach feministycznych i posthumanistycznych*. Głównym wątkiem wystąpienia był współczesny kryzys równości związany wyraźnie, zdaniem Autorki, z gloryfikacją „dyskursu natury” i ukazany w dwóch odsłonach. Za pierwszą z nich uznała Autorka próbę ponownego związania kobiet ze sferą prywatną i macierzyństwem w sposób kwestionujący zdobycze kulturowe emancypacyjnych ruchów społecznych lat 70. XX wieku. Druga z przywołanych odsłon kryzysu sytuowana jest w kontekście posthumanizmu „eksplorującego granice dzielące ludzkie tożsamości od nie-ludzkich postaci z nieantropocentrycznej perspektywy i przyglądającego się konstruowaniu społeczeństwa (w znaczeniu fizycznym i politycznym), uwzględniając obecność nie-ludzkich form istnienia (zwierząt i rzeczy)” (L.K.).

Historyczno-prawna analiza sytuacji dzieci w epoce Rousseau, obowiązująca na terenie ziem polskich oraz w wybranych krajach europejskich tj. w Anglii, Francji, Austrii, Niemczech i Rosji, była przedmiotem rozważań dr Sylwii Różyckiej-Jarosz (Uniwersytet Warszawski). Analiza dotyczyła prawa prywatnego kształtującego m.in. wzajemne relacje pomiędzy rodzicami a dziećmi, regulującego prawnie metody wychowawcze oraz obowiązki dziecka względem rodziców. Istotnym wątkiem wystąpienia było zagadnienie zróżnicowanej sytuacji dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich. Autorka zasygnalizowała również problem ponoszenia w epoce Rousseau odpowiedzialności karnej przez nieletnich sprawców czynów zabronionych w tamtym okresie.

Doktor Maksymilian Chutorański (Uniwersytet Szczeciński) dostrzegł w pisarstwie J.J. Rousseau krytyczny potencjał, by w referacie zatytułowanym *Emil, panopticon i urzędzenie edukacyjne* odnieść się do wybranych kategorii pojęciowych M. Foucaulta, szeroko analizując zagadnienie rozwoju, ze wskazaniem na współcześnie obowiązujący *przymus* rozwoju jednostki.

Obrady sekcji I zamykało wystąpienie pt. *Antropologia kulturowa Rousseau: „szlachetny dzikus” i nowożytnie spotkanie z Innym* dr. Sylwestra Zielki (Uniwersytet Gdański), w którym Autor nawiązał do siedemnastowiecznych i osiemnastowiecznych społeczno-politycznych sporów o kształt społeczeństwa. Wystąpienie skoncentrowane było na przeciwstawieniu koncepcji *szlachetnego dzikusa* z „opozycyjnym projektem *zwyrodniałego*

dzikusa autorstwa głównie Thomasa Hobbesa, który posłużył jako uzasadnienie władzy absolutnej w społeczeństwach europejskich, jak i społeczeństw europejskich nad społeczeństwami niezachodnimi” (S.Z.).

Obradom sekcji II przewodniczyła prof. UWM dr hab. Marzenna Nowicka. Rozpoczęła je prof. zw. dr hab. Ewa Szatan (Uniwersytet Gdański) referatem pt. *Myśl muzyczna Jana Jakuba Rousseau w koncepcjach Emila Jaques-Dalcroze’a, Zoltana Kodaly’ a i Carla Orffa*. Jak podkreśliła Autorka – Rousseau jako muzyk-amator, emocjonalnie bardzo silnie związany z muzyką, poświęcił jej wiele uwagi, interesowały go takie zagadnienia, jak język muzyki w operze, ekspresja języka, notacja muzyczna. Myśl muzyczna (zawarta w jego „testamencie”) i niektóre z idei wychowania (wyrażane w „Emilu”) wywarły wpływ na współczesną dydaktykę muzyczną, m.in. Jaques-Dalcroze’a, Kodaly’ a i Orffa.

W kręgu zdolności nie tylko muzycznych pozostawało wystąpienie dr Ewy Antoniny Muzioł (Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna I i II Stopnia im. Feliksa Nowowiejskiego w Gdańsku) *Intelekt według Jeana-Jacquesa Rousseau a współczesne modele inteligencji i zdolności*. Wychodząc z założenia, że idee Rousseau definiują w dużej mierze współcześnie potoczne myślenie o dzieciach i ich rozwoju, wychowaniu, zdrowiu oraz jakości życia, Autorka dokonała analizy myśli J.J. Rousseau w poszukiwaniu intelektualnej inspiracji dla pedagogiki zdolności.

W czasie konferencji niejednokrotnie koncepcja referatu oscylowała wokół porównania wybranych kategorii/idei zaczerpniętych z dorobku Rousseau ze współczesnymi ich egzemplifikacjami, czego przykładem był referat prof. Eleny Belavol z Moskiewskiego Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego pt. *Концепция свободного воспитания Ж.Ж. Руссо: теория и реальность* oraz wystąpienie poświęcone potocznym koncepcjom znaczenia szkoły dr Mariki Marcińczuk (Uniwersytet Gdański). W tych przypadkach koncepcje Rousseau zbudowały klimat, w którym Autorki konstruowały swoją wypowiedź i namysł nad dzieckiem, jego doświadczeniami i dziecięcym rozumieniem i odczuwaniem świata.

Na mniej znane związki J.J. Rousseau ze współczesnością wskazał dr inż. Adam Stański w wystąpieniu pt. *Co teorii gier po Janie Jakubie Rousseau?* Przybliżył słuchaczom m.in. wybrane zagadnienia teorii gier, dla której Rousseauński dylemat myśliwego był istotną inspiracją (problemy wyboru i wielorakie stany równowagi), poparte przykładami ludzkich zachowań, by w konkluzji podkreślić znaczenie problemów teorii gier wprowadzanych od najwcześniejszych etapów edukacji w celu poszerzenia rozumienia zysków płynących z kooperacji.

Kontekst historyczny był bliski dr Annie Niteckiej-Walerych (Uniwersytet Gdański), dokonującej porównania koncepcji wychowania fizycznego (cielesnego) opracowanych przez dwóch wybitnych przedstawicieli epoki Oświecenia: Jana Jakuba Rousseau i Jędrzeja Śniadeckiego.

Okazją do kontynuowania rozpoczętych w trakcie obrad dyskusji była uroczysta kolacja poprzedzona koncertem muzycznym. Jak podkreśliła prowadząca wieczorny koncert prof. Ewa Szatan „wypełniły go kompozycje barokowe P. Alarda, J. Fr. Fascha, G. Fr.

Haendla i klasyczne W.A. Mozarta. Wpisały się one stylistyką w tematykę konferencji, w epokę, w której żył J.J. Rousseau.” Wykonawcami utworów byli uczniowie Ogólnokształcącej Szkoły Muzycznej I i II Stopnia im. Feliksa Nowowiejskiego w Gdańsku –

Małgorzata Seklecka (skrzypce) oraz trio stroikowe w składzie: Dominika Burzyńska (obój), Marcin Łukasik (obój), Jakub Pawlisz (fagot), wzbogacone przez kontrabasistę Kacpra Urbańskiego realizującego partię basso continuo.

Sesję plenarną w drugim dniu obrad, prowadzoną przez prof. dr hab. Dorotę Żołądz-Strzelczyk, rozpoczął prof. dr hab. Krzysztof Jakubiak od referatu pt. *Od idei poznania dziecka do pedagogii jako nauki o dziecku*. Rozwinął w nim tezę, iż pedagogia, kształtująca się w Europie i Stanach Zjednoczonych Ameryki od końca XIX wieku jako interdyscyplinarna nauka, miała swoją genezę w tradycji europejskiej pedagogii czasów nowożytnych, a szczególnie sięgających połowy XVIII wieku postulatach poznania dziecka. Wielki wpływ na kształtowanie i upowszechnianie poglądu, iż dzieciństwo należy traktować jako czas i etap rozwoju człowieka i uczenia się ról, miała twórczość Jana Jakuba Rousseau, a szczególnie traktat pt. „Emil” (1762), w którym znajdujemy tezę, iż wychowanie dziecka winno być poprzedzone jego poznaniem.

Problematyce wychowania we współczesnym świecie poświęciła uwagę dr Zlata Boyko z Rosyjskiego Uniwersytetu „Družby Narodów” w Moskwie. Znakiem współczesności są m.in. szybko rozwijające się technologie informatyczne. Doc. Nina L. Sungurowa (Rosyjski Uniwersytet „Družby Narodów” w Moskwie) podjęła w swoim referacie zatytułowanym *Psychological consequences of interaction of the pupils with information and computer technologies in the context of nature conformity principle of Zh. Zh. Russo* rozważania nad problem psychologicznych konsekwencji zaznajamiania uczniów z technologiami informatycznymi w kontekście zasady zgodności z naturą J.J. Rousseau. Prelegentka dokonała również analizy rezultatów badań empirycznych nad właściwościami psychologicznych postaw uczniów wobec technologii informatycznych.

Moderatorem sekcji III była dr Małgorzata Dągiel (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie). Prelegentami tej sekcji byli: prof. UG dr hab. Maria Szczepska-Pustkowska z Uniwersytetu Gdańskiego, mgr Irina Tkachuk z Instytutu Problemów Wychowania Ukraińskiej Akademii Nauk Pedagogicznych w Kijowie, dr Anna Wasilewska z Uniwersytetu Gdańskiego, dr Małgorzata Kowalik-Olubińska z Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie oraz dr Małgorzata Dągiel. Obok wystąpień zebrani mieli okazję zapoznać się z posterem *Rousseau, wyznania i akademia* autorstwa dr Heleny Ostrowickiej z Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy.

Celem pierwszego referatu, wygłoszonego przez prof. UG dr hab. Marię Szczepską-Pustkowską, była refleksja nad fenomenem dziecięcego filozofowania prowadzona z perspektywy romantycznej wizji dziecka jako „szlachetnego dzikusa” zanurzonego w przyrodzie. Wspólną cechą obu następnym wystąpień autorstwa dr Anny Wasilewskiej oraz dr Małgorzaty Dągiel było nawiązanie do tezy o ponownym odczytaniu/potencjalnych odczytaniach tekstu z pozycji dzisiejszego odbiorcy w odniesieniu do twórczości J.J. Rousseau jako pisarza. Dr Anna Wasilewska przedmiotem refleksji uczyniła „Wyznania”,

wykorzystała kategorię *językowego obrazu świata*, aby na podstawie analizy językowo-kognitywnej zrekonstruować sposoby interpretacji rzeczywistości oraz konstruowania tożsamości przez Rousseau. Celem badań, według zamysłu Autorki, było „dotarcie do podstaw tak niejednoznacznego odbioru teksów Jana Jakuba Rousseau i skrajnie różnej oceny jego życia”. Jak podkreśliła w wystąpieniu pt. *Zwodnicza szczerłość (?) Jana Jakuba Rousseau czyli narracja jako kreacja i doświadczanie świata* dr Małgorzata Dągiel, literatura pozostaje niejako zawieszona między fikcją a prawdą, między udawaniem a autentycznością. Wybrane do oglądu teksty Jana Jakuba Rousseau, naznaczone szczerością, intymnością, należą do literatury, formą wyrażania tejże szczerości jest literackość. Przedmiotem badań uczyniła dr M. Dągiel stosunek narratora do rzeczywistości przedstawionej, interesujący proces jej subiektywizowania, interpretowania, oceniania.

Dr Małgorzata Kowalik-Olubińska, biorąc za punkt wyjścia perspektywę badacza dzieciństwa, zaproponowała w tekście pt. *Jeśli nie naiwność, to co? Próba rekonstrukcji idei dziecka u J.J. Rousseau* własne odczytanie tejże idei w kontekście innych niż dotychczas kategorii. Nawiązując do prowadzonych współcześnie badań nad dzieciństwem, Autorka dowodziła, że coraz wyraźniej zaczyna dochodzić do głosu koncepcja dziecka kompetentnego i sprawczego, współtworzącego siebie, wpływającego na trajektorię własnego rozwoju i na życie innych ludzi. Ukazała też różnorodność sposobów przeżywania i rozumienia świata przez dzieci żyjące w odmiennych przestrzeniach społeczno-kulturowych. Odwołanie się do powyższych ustaleń pozwala, zdaniem Autorki, na zakwestionowanie oczywistości i uniwersalności idei dziecka jako istoty niewinnej, niedojrzałej, zależnej i pozbawionej możliwości wpływania na zdarzenia.

Sekcję IV prowadziła dr Zlata Boyko (Rosyjski Uniwersytet „Drużby Narodów” w Moskwie). Autorami wystąpień byli: dr Oskar Szwabowski z Uniwersytetu Szczecińskiego, Natalia i Wolodymyr Chmielko z Gimnazjum „Potencjał” w Kijowie, dr Małgorzata Kozak z Uniwersytetu Jagiellońskiego, dr Olga Masłowa z Rosyjskiego Uniwersytetu „Drużby Narodów” w Moskwie, prof. Olga Mikhajłowa z Rosyjskiego Uniwersytetu „Drużby Narodów” w Moskwie. Dr Oskar Szwabowski, nawiązując do twórczości J.J. Rousseau, podjął w swoim wystąpieniu rozważania nad problemem „edukacji genderowej”. Punktem wyjścia swojej wypowiedzi uczynił koncepcję edukacji Zofii i jej krytykę dokonaną przez M. Wollstonecraft. Odwołując się z kolei do koncepcji „braterskiej umowy społecznej”, wskazał na ograniczenia perspektywy M. Wollstonecraft. Jednocześnie dokonał problematyzacji koncepcji umowy społecznej przez odniesienie się do H. Arendt dystynkcji przestrzeni prywatnej i publicznej. Autor, powołując się na poglądy L. Neada i A. Negriego oraz M. Hardta, ukazał sposób rozwiązania problemów generowanych przez wcześniejsze ujęcia analizowanej problematyki.

Tekst *Obrona nowożytnej koncepcji praw dziecka. Kilka refleksji w kontekście naturalizmu pedagogicznego* dr Małgorzaty Kozak został skoncentrowany wokół normatywnej koncepcji praw przynależnych dziecku. Prelegentka podjęła próbę nowego odczytania kategorii praw dziecka w kontekście naturalizmu pedagogicznego i racjonalizmu oświeceniowego myśliciela. Obrona koncepcji praw dziecka została przeprowadzona na

przykładzie prawa do edukacji oraz prawa do kontaktów z najbliższymi. Prezentowany tekst może stać się głosem na rzecz respektowania idei praw dziecka w relacjach między dorosłymi a dziećmi.

Dr Olga Masłowa w swoim wystąpieniu *Представления о любви: результаты эмпирического исследования* skoncentrowała się na fenomenie uczucia miłości jako przedmiocie badań mieszczącym się w ramach kierunku poszukiwań naukowych określanego mianem *psychologii pozytywnej*. Autorka analizowała wyniki badań empirycznych, których celem było ustalenie, na ile bliskie są współczesnym ludziom sentencje na temat miłości wypowiediane przez słynnych myślicieli, pisarzy i poetów, w tym również przez Jana Jakuba Rousseau.

Naukowe spotkanie w Gdańsku przedstawicieli różnych nauk humanistycznych, społecznych i prawnych z Polski, Rosji i Ukrainy, zainteresowanych postacią i ideami Jana Jakuba Rousseau, zaowocowało wystąpieniami i dyskusjami na wysokim poziomie naukowym, było także dobrą okazją do wzajemnego poznania i wymiany myśli. W podsumowaniu konferencji, dziękując Gościom za aktywny i twórczy udział, prof. zw. dr hab. Dorota Klus-Stańska podkreśliła jej interdyscyplinarny charakter jako właściwy wybór, zgodny z redefinicją pól problemowych współczesnych nauk.

Zasługą Organizatorów była bardzo dobra atmosfera, pełna życzliwości, uwagi i wzajemnego zainteresowania, w jakiej przebiegały dwudniowe obrady oraz wydarzenia towarzyszące. Z pewnością przyczyniły się do tego symultaniczne tłumaczenia wystąpień w znakomitym wykonaniu Państwa Pauliny i Wojciecha Siegieniów.